

צה"ל כקהילה שומרת טבע - חיל האוויר כפרויקט חלוץ

אלון רוטשילד^A | אבישי שלמה^B | מידד גורן^C | alon@spni.org.il

אתגר ניהול שטחים טבעיים בבסיסי צה"ל

לצה"ל השפעות סביבתיות ניכרות, מכורח היותו ארגון השולט על משאבי קרקע ניכרים, מבצע פעילויות תמרון עם כלים כבדים, ותוך הפעלת אמצעים בעלי חתימה ניכרת על השטח. צה"ל הוא גם הארגון הגדול במדינה, המהווה תחנה משמעותית בהתבגרותם של מרבית אזרחי ישראל, וככזה משפיע על עיצוב תפיסת עולמם, ערכיהם והרגליהם. הפיתוח המואץ בישראל, הכולל הקמת ישובים, תשתיות וחקלאות, גרם לצמצום משמעותי בכמות ואיכות בתי הגידול הטבעיים¹. לצה"ל תרומה למצב בעייתי זה, אך באופן פרדוקסלי, לעיתים בסיסי צה"ל ושטחי האימונים שלו דווקא מהווים משארים של מערכות אקולוגיות נדירות, ומפלט לערכי טבע המתקשים לשרוד מחוץ להם, בעקבות לחצי הפיתוח. חיל האוויר שומר על "אזורי חיץ" סביב מתקניו בגבולות השטח המגודר. אזורי חיץ אלה מהווים מפלט לטבע, ומתפקדים כמעין "שמורות טבע" בלתי רשמיות. דוגמא בולטת וקיצונית לכך היא החוֹפְרָה *Chlamydotis undulata* - מין מרשים של עוף מדברי, שמרבית האוכלוסייה שלו בישראל מבלה את חודשי הקיץ בשטחי הבסיס המגודר של חיל האוויר בחצרים, לאחר שנדחקו אליו משטחים אחרים.

רוכבים פלמחים - שומרים על החולות

מזה 3 שנים פועל מיזם לשמירת טבע כשיתוף פעולה בין החברה להגנת הטבע וקרן הדוכיפת ובין בסיס חיל האוויר בפלמחים. בסיס פלמחים שוכן במערכת אקולוגית נדירה - חולות וכורכרי החוף, אשר רק 12% ממנה מוגן במסגרת שמורות טבע². שטחי הטבע בבסיס אינם מוגדרים כשמורת טבע סטטוטורית. במסגרת המיזם מבצעים חיילי ומפקדי הבסיס פעילויות ללמידה והכרות עם ערכי הטבע והמורשת בבסיס, באמצעות הדרכות שטח והרצאות, אתר אינטרנט ייעודי לסלולר, ורכיבה במסלול אופניים משולב בשלטי הסבר, שהוכשר במיוחד למטרה זו. במקביל, מבצעים החיילים פעילויות ממשק אקולוגי בשטחי הטבע בבסיס, הכוללות ביעור צמחים פולשים מהמין **טיונית החולות**, על פי תכנית עבודה מבוססת קדימויות³. בעקבות סקר מבוסס מצלמות יונקים שבוצע בבסיס, זוהו להקות כלבים משוטטים כמקור אפשרי לקונפליקטים בין חיות לבין נחיתת כלי טיס, שגרמו לתאונות. בתגובה, הבסיס מבצע פעילויות תברואה שנועדו למנוע התפשטות חיות מתפרצות ומתפראות, ובכך הפחית את תאונות הטיס, וחסך פגיעה בחיות הבר. אתר אינטרנט ייעודי מסייע להעביר את מסרי שמירת הטבע דרך עולם התוכן של החיילים. כך, לדוגמה, נבנה פרופיל פייסבוק לחיות וצמחים בבסיס.

שומרים על החופרות ועל מישורי הלס בחצרים

בתחילת 2014 התרחב המיזם לבסיס חיל האוויר בחצרים, השוכן במערכת אקולוגית מאוימת במיוחד - מישורי הלס, אשר רק 4% מהם מוגנים במסגרת שמורות טבע⁴. שטחי חצרים מהווים משאר נדיר המצביע על הפוטנציאל של שטחי לס לא מופרים, בהיעדר רעיה, ציד וחקלאות בתחומי הבסיס המגודר. במסגרת המיזם צוערי קורס טיס מבצעים פעילויות ממשק אקולוגי בשטחי המחיה של החופרה, מסירים מפגעים ופסולת, ולומדים על המערכת האקולוגית של מישורי הלס.

מסקנות ודיון

הפרויקט רואה בבסיסי הצבא קהילה בעלת יכולת לאימוץ שטחי הטבע שתחת אחריותה, וניהולם המושכל תחת הנחייה מקצועית. הפרויקט התרחב לאחרונה למיזם "צבא הגנה לטבע" הפועל בראשות אגף טכנולוגיה ולוגיסטיקה בצה"ל בתשעה בסיסי צבא, מהחרמון בצפון ועד גבול מצרים בדרום. אנו רואים בצורת הפעלה זו פוטנציאל לשיפור משמעותי במצב הטבע בשטחים בניהול צה"ל, הניתן ליישום גם בשטחים שבניהול גופי תשתית, שטחים חקלאיים ורשויות מקומיות, תוך לקיחת אחריות ושינוי עמדות בקרב סקטורים מגוונים באוכלוסייה.

לקריאה נוספת www.teva.org.il/migvan

פרחי טיס בבית הספר לטיסה של חיל האוויר בחצרים, בפעילות ניקוי פסולת בשטחי לס בבסיס / צילום: אלון רוטשילד

חיילי בסיס פלמחים בפעילות לעקירת הצמח הפולש טיונית החולות בשטחים טבעיים בבסיס / צילום: אלון רוטשילד

מפקדי יחידות בבסיס פלמחים משיקים את שביל האופניים "רוכבים פלמחים" / צילום: דב גרינבלט

חופרה מדברית, זכר בהתנהגות חיזור. המין נמצא בסכנת הכחדה, ואוכלוסייתו מתרכזת בעונת הקיץ בשטחי הלס של אזור חצרים / צילום: אסף מירז

אחד משלטי ההסבר שהוצבו לאורך מסלול הרכיבה בפלמחים / צילום: אלון רוטשילד

פוסטר ההסברה בנושא מינים פולשים, המפנה לאתר אינטרנט ייעודי לסלולר המיועד לחיילי ומפקדי פלמחים

קרן הדוכיפת
מבית החברה להגנת הטבע

ספרות

1. אחירון-פרומקין, ת. 2011. דוח מצב הטבע 2010. המארג.
2. רותם ד' וח' 2013. מערכות אקולוגיות יבשתיות טבעיות בישראל. רשות הטבע והגנים (טרם פורסם)
3. כהן ע', רוטשילד א'. 2012. קביעת סדר עדיפויות מרחבי לביעור הצמח הפולש טיונית החולות ויישומו בעזרת בני נוער. אקולוגיה וסביבה 4(3) 330-338.
4. פרלברג א, רון מ'. 2014. מישורי הלס בצפון הנגב - מערכת אקולוגית בסכנת הכחדה. הוצאת החברה להגנת הטבע.